

УДК 904: 623.444.2 (477) «11/15»

**Історичне фехтування і наукове дослідження середньовічного озброєння:
точки дотику**

Б.В. ГРИНЧИШИН

Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів, Україна,
E-mail: BohdanHrynchyshyn@i.ua**Авторське резюме**

Стаття присвячена аналізу діяльності товариств історичного фехтування, що діють в Європі та, зокрема в Україні, їх внеску у вивчення техніко-тактичних особливостей середньовічної клинкової зброї. Розглянуто відмінності у принципах та методах вивчення середньовічного бою учасниками НЕМА та клубами історичної реконструкції. Аргументовано доведено, що саме напрям, який розвиває НЕМА, відкриває більше перспектив перед дослідниками середньовічного бойового мистецтва. Коротко проаналізовано історію товариств середньовічного історичного фехтування в Європі.

На сьогоднішній день вивчення озброєння в українській історичній науці носить переважно теоретичний характер – дослідники аналізують археологічні знахідки, іконографічні та писемні джерела. Проте, наукові праці західноєвропейських вчених все більше зосереджуються на практичному аспекті. Їм властивий не стільки опис видів та типів озброєння, характерних для певного часового відрізка, а й аналіз практичних посібників щодо ведення бою, вивчення досвіду володіння зброєю на основі сучасних реконструкцій.

Розглянуто різноманітні підходи до реконструкції історичного фехтування. Доведено, що діяльність таких товариств позитивно впливає на процес дослідження особливостей середньовічного озброєння, тактики ведення бою різних періодів.

Ключові слова: історичне фехтування, фехтбух, середньовічний бій, НЕМА, ARMA, клинкова зброя, клуби історичної реконструкції.

Historical fencing and scientific research medieval weapons: common ground

B.V. HRYNCHYSHYN

National university «Lviv polytechnics», Lviv, Ukraine, E-mail: BohdanHrynchyshyn@i.ua

Abstract

The article examines societies of historical fencing to study the technical and tactical characteristics of medieval bladed weapons, considered differences of principles and methods of studying medieval battle by the participants of НЕМА and historical reconstruction clubs that are common, particularly in Ukraine. Argued proved that direction, which develops НЕМА, opens more prospects for researcher's medieval martial art.

Currently the study arms in Ukrainian historical science is mostly theoretical include researchers analyze archaeological, iconographic and written sources. However, Western Scientific's works are increasingly focused on the practical aspect. They are characterized not only a description of species and types of armament specific to a particular time band, but analysis manuals on warfare, studying the experience of weapons possession based on modern reconstructions.

We considered various approaches to the reconstruction of the historical fencing. It is proved that the activities of such societies has a positive effect on the process research of features of medieval weapons, fighting tactics of different periods The various approaches to the reconstruction of the historical fencing. Proved that the activities of such societies has a positive effect on the process research of features of medieval weapons, fighting tactics of different periods.

Keywords: historical fencing, fehtbuh, medieval fight, НЕМА, ARMA, bladed weapons, a historical reconstruction clubs.

Постановка проблеми. Методи дослідження середньовічної зброї, які застосовують сьогодні в Україні, переважно зводяться до вивчення археологічних зразків зброї, що дає можливість виявити конструктивні особливості відповідних типів, а також писемних та іконографічних джерел, які певною мірою дозволяють з'ясувати тактику використання зброї відповідного виду та типу. Переважно ці джерела в загальних рисах окреслюють функціональні особливості зброї, однак залишається ціла низка питань щодо ефективності, а часом навіть і можливості певних тактичних прийомів у різних бойових ситуаціях. Європейське історичне

фехтування, яке спирається на вивчення стародавніх манускриптів, намагається вирішити цю проблему практичним відпрацюванням відповідних прийомів у вигляді боїв із застосуванням виготовленої за давніми зразками зброї. Історичне фехтуванням розвивається останнім часом інтенсивно і в Україні.

Метою дослідження є з'ясувати можливості, які відкриває діяльність товариств історичного фехтування для наукового вивчення функціональних особливостей середньовічного озброєння, тактики середньовічного бою з використанням клинкової зброї.

НЕМА (Historical European Martial Arts

© Б.В. Гринчишин, 2015

(перекладається як Історичні європейські бойові мистецтва, або Історичні бойові мистецтва Європи, або Європейське історичне фехтування) (або часто називають Western Martial Arts (WMA) - Європейське історичне фехтування) існує більше 20 років. Аббревіатурою НЕМА послуговуються, як правило, клуби і школи Європи і деяких інших країн, а WMA в основному використовується в США. Якщо коротко викласти історію НЕМА, то початок його можна окреслити кінцем 80-х років, коли професор Ганс-Петер Гілс (Hans-Peter Hils) написав дисертацію про важливе наукове значення фехтувальних трактатів у вивченні історії літератури Німеччини. Згодом професор Райнер Велле (Rainer Welle), спираючись на працю Гілса, написав про майстрів давнього рукопашного бою, який викладали в німецьких школах. Ці дві роботи і стали фундаментальними для напрямку, який зараз має назву НЕМА. До речі, у цих дисертаціях, крім іншої важливої інформації, подавалися відомості про манускрипти, зокрема про їх місцезнаходження в бібліотеках і навіть коди, за якими їх можна знайти у відповідних бібліотеках.

У середині 90-х років ХХ ст. Крістоф Кайндель (Christoph Kaindel) (один із засновників школи фехтування «Lichtenauer Fechter») здійснив переклад манускрипту Зігмунда Рінгека (Sigmund Ringeck) сучасною німецькою мовою. Саме цей переклад сприяв появі першого офіційного посібника з історичного фехтування, автором якого є Джон Клементс, керівник школи фехтування епохи Ренесансу «The ARMA». У кінці цих же 90-х років з'являється велика кількість різноманітних клубів і шкіл (більшість розташовані в Центральній Європі), які вивчають і практикують НЕМА. Їх основною метою є пошук манускриптів і трактатів, їх вивчення, переклад сучасною мовою, транслітерація текстів, зрештою їх інтерпретація відповідно до сьогоденного сприйняття минулих епох із урахуванням відомих історичних фактів про культуру, побут, філософію відповідних епох. Якщо спочатку більшість клубів вели свою діяльність незалежно один від одного, то з розвитком новітніх технологій у галузі комунікації і обміну інформацією (насамперед йдеться про можливість інтернет-спілкування), а також накопичення клубами великої кількості інформації, з'явилися і можливості разом із потребою співпраці незалежно від географічного розміщення клубу чи школи.

За даними HROARR.com, на 2010 рік нарахувалося у світі більше 400 груп, які вивчали НЕМА. З'явилися об'єднання та коаліції НЕМА, зокрема НЕМАА (НЕМА Alliance – Альянс історичних європейських бойових мистецтв, США), ARMA (Association for Renaissance Martial Arts – Асоціація бойових мистецтв Відродження, заснована в 1992 році),

панамериканська коаліція WMAC (Western Martial Arts Coalition – Коаліція бойових мистецтв Заходу), AHF (Association for Historical Fencing – Асоціація історичного фехтування, створена 1999 року), BFHS (British Federation for Historical Swordplay – Британська федерація історичного фехтування).

У 2001 році утворена європейська коаліція HEMAC – Historical European Martial Coalition. Цього ж року відбулося і міжнародне зібрання учасників НЕМА в французькому місті Діжон (Dijon) на базі школи НЕМА «De Taille et d'Estoc». З того часу такі зібрання в цьому місті стали щорічними.

Зараз коло інтересів НЕМА і WMA охоплює більш ніж 2000-річний період розвитку фехтувального мистецтва, починаючи з епохи римських гладіаторів. Якщо ж говорити про літературні джерела, то це 700-річний період (охоплює роботи від середньовіччя початку ХІV і до середини ХХ (Друга світова війна)). З'являються нові інтерпретації старовинних манускриптів, переклади англійською мовою, нові праці авторів, які вивчають НЕМА. Проводяться семінари, майстер-класи, показові виступи, турніри. Усе це дає великі можливості щодо обміну науковими та практичними напрацюваннями.

Треба відзначити, що товариства, які діють у рамках НЕМА, намагаються максимально дистанціюватися від таких організацій, як Medieval & Renaissance Re-Enactors (Реконструкція Середньовіччя і епохи Відродження); Society for Creative Anachronism (SCA) (Товариство творчих анахроністів); Stage Combat enthusiasts (Сценічне фехтування); Live Action Role Players (LARP) (Жива історія або Рольове фехтування); Sport/Olympic Fencers (Спортивне і Олімпійське фехтування); Asian Martial Artists (Східні бойові мистецтва). Проте останнім часом у зв'язку зі зростанням кількості тих, хто хоче займатися НЕМА, а також появою нових товариств, об'єднань, таке розрізнення стає дедалі менш яскраво вираженим, тим більше це стосується тих товариств, які діють в країнах Східної Європи (Польщі, Чехії, Словаччині тощо), де межа ця ще менш яскраво виражена.

Клуби та школи займаються вивченням різних видів зброї, проте на турнірах найчастіше можна зустріти такі види зброї: федершверт і півтораручний меч (бастард); меч і баклер; рапіра і дага; шабля Хаттона і палаш; дага; а також рукопашний бій (grappling).

Для тих, хто вивчає НЕМА, каменем спотикання є визначення практичної ефективності методики, яка вивчається. Зрозуміло, що перевірити ефективність бойового мистецтва можна тільки в реальних бойових умовах. Однак точно відтворити всі реалії бою відповідного періоду, зрозуміло, неможливо. Проте саме відсутність

визначеності в цьому питанні розглядають часто як можливість отримати всю ту різноманітність історичного фехтування, яку спостерігаємо на теперішній час.

Для того, хто вивчає НЕМА, є два першорядні чинники:

1) наявність оригінального методичного першоджерела;

2) дотримання ідеї цілісного сприйняття і використання першоджерела, зведення до мінімуму втручання сучасних навиків фехтування.

Якщо врахувати ці два чинники, можна виділити два підходи до визначення практичної ефективності методики історичного фехтування.

Представники першого підходу сповідують філософії деяких східних єдиноборств і дотримуються ідеї, що якщо нема можливості перевірити ефективність методів фехтування в реальному бойовому поєдинку, то і нема необхідності пробувати штучно створювати ці умови, заганняючи мистецтво в рамки правил, конвенцій та обмежень. Тому такі дослідники обмежуються вільними поєдинками і показовими виступами в контакт, акцентуючи на відточеності і відповідності техніки першоджерелу.

Дослідники, які дотримуються другого підходу, вважають, що ефективність методів фехтування можна перевірити, помістивши людей у більш-менш умовно-реальні умови бою, але в рамках суворих правил та конвенцій, проте для підвищення ефективності «доцільно піддати критичному аналізу роботи майстрів, тому що в них міститься значна кількість неправильних тверджень і рідко застосованих прийомів» [1]. Тому вони проводять різноманітні турніри, поєдинки на вибуття тощо.

І перший, і другий підхід має свої позитивні та негативні боки, а тому дехто з учасників історичного фехтування вбачають вихід у поєднанні цих двох стратегій в одну – «практикуючого теоретика» (І. Андреев). Взагалі важливим бачиться не визначення найефективнішої методики фехтування, а оцінка і розуміння ідеї, закладеної майстром у свою методику бойового мистецтва, і максимально точно відтворення її на практиці [2].

Якщо говорити про школи, то жодна з них не дотримується якогось із названих підходів, залишаючи це на розгляд кожного учасника зокрема. Таким чином, можна виділити теоретиків, які сповідують контактне фехтування з максимальним дотриманням техніки та тактики, які вивчаються, і практиків – тих, хто практикує контактне, умовно-прикладне турнірне фехтування з елементами спорту. Останні повинні бути добре фізично підготовленими і вміти діяти в обмежений період часу, дотримуючись встановлених правил. Щодо цих правил, то вони є відмінними в різних клубах та школах. Більше того, навіть у рамках одного щорічного турніру, вони можуть мінятися з метою

уникнення уніфікації правил, щоб учасники не прагнули максимально спрощувати техніку, зводячи її до декількох «коронних» прийомів. Теоретики, на відміну від практиків, більше уваги приділяють філософії, техніці та тактиці тієї методики фехтування, яку вивчають, і відточують її на тренуваннях і вільних поєдинках. Саме існування і теоретиків, і практиків дає можливість комплексно розвиватися історичному фехтуванню, оскільки кожний із підходів має свої слабкі сторони (як і позитивні, до речі).

В країнах Східної Європи також існують товариства, які займаються історичним фехтуванням, однак можна побачити їх якісні відмінності від НЕМА.

Зокрема, у Росії провідними клубами та школами історичного фехтування вважаються «Дружина Крепость» (Тула), «Наследие предков», «Варяг», «Братина» і «Паладин» (Москва), «Форн» (Северодвінськ), «Стальное копье» (Саратов), однак вони якісно відмінні від НЕМА. Ця відмінність стосується низки питань, які особливо важливі для наукового вивчення функціональних особливостей використання різних видів середньовічної клинкової зброї. Насамперед привертає увагу такий факт, що ентузіасти, які займаються історичним фехтуванням в Росії, вважають обов'язковим спиратися на оригінальне методичне першоджерело, тоді як для НЕМА наявність такого оригінального першоджерела є обов'язковим. З таким підходом пов'язана і та відмінність, що Європейське історичне фехтування має великий науково-дослідницький доробок, зокрема учасники НЕМА здійснили багато перекладів сучасною англійською мовою, розшифрування давніх манускриптів, видання нових праць, методичних посібників з вивчення середньовічного бою, проводять семінари, виставки, майстер-класи міжнародного рівня. На противагу цьому, російське історичне фехтування не внесло серйозного друкованого вкладу у вивчення давніх рукописів та манускриптів (з'явилися тільки переклади окремих статей та розділів книг, деякі аналітичні статті), основна активність є на рівні інтернет-ресурсів та блогів. Для російського історичного фехтування обов'язковим є реконструкція історичного костюму або, в крайньому випадку, стилізація під нього, тоді як для НЕМА використання незначної стилізації костюма є дуже рідким, переважно учасники НЕМА мають класичну екіпіровку: спортивна маска, засоби захисту потилиці, колет, кюлоти, кеди, може бути спеціальний гамбінезон або шкіряна кіраса поверх колета. Обов'язково використовується додатковий захист – щитки і накладки. Усе це спрямоване на те, щоб максимально захистити учасника і дати можливість відпрацьовувати всі прийоми, тобто зосереджується увага саме на методиці фехтування, а не відтворенні захисного обладунку та вбрання відповідного часу. З цим пов'язане і те, що

адаптація стародавніх фехтувальних прийомів у теоретиків НЕМА є мінімальною, у практиків – в розумних межах, а в російських історичних фехтувальників у більшості випадків широко використовується адаптація стародавніх прийомів з урахуванням навиків сучасного фехтування, більше того, застосовують прийоми інших єдиноборств. Щодо матеріалу, з якого виготовляють зброю, то він також у російських історичних фехтувальників інший, ніж в учасників НЕМА: якщо в перших зброя є текстолітова, дюралюмінієва, то в других – переважно сталева, хіба що додатково для тренувальної зброї використовуються дерево, ротанг, значно рідше пластик.

Тож відмінність НЕМА від російського історичного фехтування є суттєвою. Російське історичне фехтування більше відповідає не НЕМА, а таким європейським популярним напрямкам, як *Living History* (Жива історія – відтворення учасниками гри певної епохи через занурення в її побут), *Live Action Role Players (LARP)* (клас рольових ігор, де гравці обігрують свої ролі через дії), *Combat Reenactment* (Воєнна реконструкція – відтворення цілих повномасштабних історичних битв із залученням великої кількості учасників, групові бої, окремі поєдинки), *Society for Creative Anachronism* (Товариство творчих анахронізмів – творча реконструкція). Кожний із цих напрямків може містити фехтувальну складову показового чи змагального характеру, але незмінною зовнішньою основою рисою завжди є історико-фентезійна реконструкція побуту або імітація чогось. Більше уваги приділяється зовнішній схожості предметів побуту, одягу, зброї, ніж відтворенню техніки фехтування, вивченню робіт майстрів, філософії та культури фехтування відтвореної епохи. Однак останнім часом в Росії з'явилися і товариства, які намагаються сповідувати принципи НЕМА. Зокрема, в 2013 році в Санкт-Петербурзі заснована Гільдія вольних фехтовальщиків (*FreiFechterGilde*), керівником якої є Сергій Култаєв, у цьому ж році Студія Європейського Фехтування «Volta» в Санкт-Петербурзі отримала статус філіалу ARMA [6].

У Білорусі спостерігаємо схожу діяльність клубів історичного фехтування. Зокрема, клуб історичного фехтування і реконструкції «Terra», заснований 1993 року в місті Речица, є найстарішим клубом такого спрямування в Білорусі. Коло своїх інтересів організатори цього товариства вбачають в організації рольових середньовічних фестивалів, рицарських турнірів, виставок середньовічної зброї та предметів побуту й участі в них, у вивченні середньовічних ремесел, у тому числі за допомогою автентичних інструментів та технологій. Активно діють зараз й інші клуби («Люцерн», «Орден храма», «Уния Меч и Ворон», «Великое Княжество, ОСХ», «Княжич», «Freistadt», «Рыцари святой

земли» та багато інших). Сайт Гарнизон Реконструкторов Беларуси knight.by [13] ставить своїм завданням об'єднання та систематизацію інформації про історичну реконструкцію в Білорусі, анонс усіх заходів, пов'язаних з нею, підвищення рівня реконструкції, спілкування та обмін інформацією, створення бази даних матеріалів, джерел, технологій виготовлення предметів реконструкцій. У межах пострадянських країн саме напрям рольових ігор, реконструкції посилено розвивається, функціонують сотні клубів, які беруть участь у різноманітних турнірах, фестивалях («Битва на Неве», міжнародний турнір «Битва Націй», «Наследие веков» (Минск) тощо). Звертає увагу на себе чітке розроблення правил бою, серед яких важливе місце приділяється вимозі відповідності всіх елементів екіпірування бійця певній історичній епосі (за винятком прихованих засобів захисту), однак у цих правилах не йдеться про відповідність застосованих прийомів певним середньовічним трактатам, а тільки про дотримання правил, встановлених відповідними асоціаціями історичного фехтування [14]. Ще згадаємо клуб з Литви «Посланці Середньовіччя» (Вільнюс), який активно бере участь у фестивалях та турнірах Білорусі та України. Діяльність цього клубу особливо нас цікавить, оскільки учасники його реконструюють середньовічні техніку та мистецтво бою, відновлюючи озброєння та обладунки XIV-XV століть за автентичними знахідками.

В Україні, на жаль, поки що немає клубів та шкіл НЕМА. Є товариства та клуби, діяльність яких відповідає напрямкам, які розвиваються на пострадянських теренах, насамперед в російському історичному фехтуванні. Зокрема, йдеться про громадську організацію Союз Молоді «Київська Русь» (СМКР) [9], у якій, серед інших, діє клуб історичного фехтування, основним у діяльності якого є турнірне сценічне фехтування на показових виступах, участь в історичних реконструкціях у Центрі культури та історії Древньої Русі «Парк Київська Русь». Військово-історичний клуб «Росичі» створений в Києві 1998 року [3], репрезентує себе як клуб військово-історичної реконструкції, тож займається розробкою та виготовленням військової амуніції, одягу, предметів побуту, навчанням володінню історичними видами зброї (в основному меч із щитом, дворучний меч), постановкою показових боїв, організацією історичних турнірів і фестивалів. Основним напрямком діяльності клубу є реконструкція Русі XIII століття домонгольського періоду і війни з монголо-татарами, хоч учасники клубу можуть займатися ще й відтворенням реалій будь-якої іншої епохи. Учасники цього клубу беруть участь і в реконструкціях підрозділів татар XVII ст. у складі військово-історичної групи «Перекопська Орда». Клуб – учасник бага-

тьох міжнародних історичних фестивалів Росії, Польщі, Білорусі.

У 2001 році у Львові заснована молодіжна громадська організація «Товариство історичної реконструкції «Срібний Вовк» [10], яка працювала в двох напрямках: 1) проведення та участь у турнірах, фестивалях, майстер-класах, семінарах на середньовічну тематику; 2) реконструкція матеріальних (середньовічного одягу та взуття, предметів побуту, ювелірних прикрас, обладунків та зброї) та духовних (відтворення старовинних танців та музики) цінностей. Названа організація проводила щорічний міжнародний фестиваль середньовічної культури «Меч Луцького Замку», організувала заходи «Живої історії». Серед інших українських клубів згадаємо Школу історичного та бойового фехтування «Айна Бера» [12], яка вже більше 15 років займається практикою ведення бою на різних макетах середньовічної зброї (навчають сучасному мечовому бою із використанням меча і щита, баклера і меча, дворучного меча, двох мечів, одноручного меча). Ці макети виготовляють з м'яких полімерних матеріалів, однак після участі в 2009 році у змаганнях з історичного фехтування «Молодецькая удаль» (Єкатеринбург, Росія) клуб «Айна Бера» почав розвивати підготовку до турнірів зі середньовічного історичного бою на залізних макетах зброї. У 2010 році керівник клубу Олексій Лялюшко вперше в Україні провів семінар і турнір з сучасного мечового бою. Зараз в Україні регулярно проводяться чемпіонати з історичного фехтування, зокрема в 2015 році він відбувся в середньовічній фортеці «Аккерман» (Білгород-Дністровський), ще один чемпіонат України – «Поклик (Зов) героїв», різноманітні турніри (наприклад, «Стара Фортеця. Подорож крізь століття» (м. Тростянець). Слід відзначити, що на цих чемпіонатах, а також турнірах найчастіше учасники боїв повинні мати захисне спорядження та зброю (останніми роками найчастіше із сталі), аналогічне середньовічному, обов'язковими є костюми відповідної епохи.

Особливе зацікавлення у нас викликає діяльність двох українських клубів – військово-історичної дружини «Чорна Галич» [4] та Товариства збереження історичної спадщини «Галицький лев» [11]. Перший з названих клубів займається реконструкцією Галицько-Волинського князівства XIII століття періоду правління Данила Галицького, а також середньовічного бою, бере участь у різноманітних змаганнях з історичного фехтування. Другий – Товариство збереження історичної спадщини «Галицький лев» (зареєстровано у червні 2001 року) – головним напрямком діяльності обрав реконструкцію давньоруського побуту та військової справи Галицько-Волинського князівства. Головою товариства є науковий співробітник Львівського історичного музею Тарас

Рак. Клуб велику увагу приділяє достовірності історичної реконструкції, виготовленню різноманітних предметів захисного спорядження, озброєння, одягу, прикрас та елементів побуту, відтворенню середньовічного бою. Крім названого напрямку, члени товариства займаються реконструкцією країн Європи, Далекого Сходу тощо. До речі, у Львові діють ще й інші клуби історичної реконструкції: «Сталевий Грифон» [5] (займається реконструкцією військового спорядження лицарського ордену тамплієрів), «Орден Паладинів» (пропагує зв'язок європейської культури середньовіччя на теренах Західної України, реконструюючи в своїх костюмах, обладунках та побутових речах культуру Галичини часів Грюнвальдської битви (1410 р.).

В інших містах України діє багато клубів історичної реконструкції (клуб живої історії «Гент» (м. Рівне; займається реконструкцією Фландрії у XV ст); клуби історичної реконструкції «Подільська хоругва» (Кам'янець-Подільський, Вінниця, Полтава, Стрий, Чернівці, Хмельницький); займається епохою Грюнвальдської битви), «Воїн» (м. Хмельницький; займається реконструкцією військової справи та побуту середньовічної Швейцарії), «Шарухань» (м. Харків; особливу увагу приділяє реконструкції монгольського захисного спорядження), «Ульфхеднар» (м. Харків; займається реконструкцією і стилізацією Золотої Орди XIII – XIV ст.), «Білий Град» (м. Білгород-Дністровський, займається реконструкцією південної Русі середини XIII - початку XIV ст.) та інші [8].

Висновки. Діяльність українських клубів цілком відповідає європейському Living History, і набуток учасників цих товариств у плані реконструкції озброєння та спорядження давньоукраїнських воїнів на основі археологічних, іконографічних та писемних джерел цілком можуть бути використані для відтворення загального образу давньоукраїнського воїна із відповідним комплексом озброєння, для розуміння загальних принципів використання середньовічної зброї. Однак для наукового вивчення функціональних особливостей середньовічного озброєння, на нашу думку, більш перспективним є напрям, який розвивають учасники НЕМА. Суттєво це пов'язано з концептуальним прагненням саме пізнати, а не поставити ефектну сценку-стилізацію. НЕМА твердить, «щоб зрозуміти бойові мистецтва Європи, треба вивчати культуру, філософію і традиції народів, які населяли Європу». Для НЕМА наріжним каменем є ідея цілісності сприйняття і використання першоджерела без втручання з позицій знань сучасної людини, що дає можливість вивчати саме давню техніку, а не придумувати власну на основі давньої [7] (а саме останнє роблять фактично учасники історичного фехтування на пострадянському просторі, у тому числі українські клуби).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Андреев И. Ю. Об эффективности в европейском историческом фехтовании // «Европейское фехтование: люди, события, факты» [Электронный ресурс] // Режим доступа: <https://thefencingtimes.wordpress.com/2013/06/24/effektivnost-v-fekhtovanii/> - Назва з екрана (дата звернення: 11.08.2015)
2. Андреев И. Ю. Об эффективности в европейском историческом фехтовании // «Европейское фехтование: люди, события, факты» [Электронный ресурс] // Режим доступа: <https://thefencingtimes.wordpress.com/2013/06/24/effektivnost-v-fekhtovanii/> - Назва з екрана (дата звернення: 12.08.2015)
3. Військово-історичний клуб «Росичі», спільнота facebook [Електронний ресурс] // Режим доступу: https://www.facebook.com/KlubRosici/info?tab=page_info (дата звернення: 12.09.2015)
4. «Військово-Історична дружина Чорна Галич» [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://chornagalych.org.ua/> (дата звернення: 13.08.2015)
5. Військово-історичний клуб «Сталевий Грифон» [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://steelgrifon.clanbb.ru/> (дата звернення: 17.09.2015)
6. Журнал «Европейское фехтование: люди, события, факты» [Электронный ресурс] // Режим доступа: <https://thefencingtimes.wordpress.com> - Назва з екрана (дата звернення: 05.08.2015)
7. Журнал «Европейское фехтование: люди, события, факты» [Электронный ресурс] // Режим доступа: <https://thefencingtimes.wordpress.com> - Назва з екрана (дата звернення: 05.08.2015)
8. Міжнародний історичний фестиваль Porta Temporis [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://portatemporis.com/kluby-istorychnoji-rekonstruktsiji/> (дата звернення: 13.08.2015)
9. Союз Молоді «Київська Русь» [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.souzkyivrus.com/klub-istorichnogo-fehtuvannya.html> (дата звернення: 11.08.2015)
10. «Срібний Вовк»: Сайт клубу історичної реконструкції [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.silverwolf.lviv.ua/> (дата звернення: 09.08.2015)
11. Товариство збереження історичної спадщини «Галицький Лев» [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://galuckiulev.ucoz.ru/index/tovaristvo_quotgalickij_levquot/0-5 (дата звернення: 13.08.2015)
12. Школа історического і боевого фехтования «Айна Бера» [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.bera.com.ua/about/> (дата звернення: 11.08.2015)
13. Knight.by Гарнизон Реконструкторов Беларуси [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://knight.by/2010-10-23-21-51-41/2010-10-23-22-00-00> (дата звернення: 05.08.2015)
14. Knight.by Гарнизон Реконструкторов Беларуси [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://knight.by/2011-03-11-21-04-47> (дата звернення: 05.08.2015)

Стаття надійшла до редакції 02.07.2015

REFERENCES:

1. *Andreev I. Yu.* Ob effektivnosti v evropeyskom istoricheskom fehtovanii (The effectiveness of European historical fencing). «*Evropeyskoe fehtovanie: lyudi, sobyitiya, faktyi*». Regime to access: <https://thefencingtimes.wordpress.com/2013/06/24/effektivnost-v-fekhtovanii/>
2. *Andreev I. Yu.* Ob effektivnosti v evropeyskom istoricheskom fehtovanii (The effectiveness of European historical fencing). «*Evropeyskoe fehtovanie: lyudi, sobyitiya, faktyi*». Regime to access: <https://thefencingtimes.wordpress.com/2013/06/24/effektivnost-v-fekhtovanii/>
3. Vyskovo-Istorichniy klub «Rosichi», spilnota facebook. Regime to access: https://www.facebook.com/KlubRosici/info?tab=page_info
4. «Vyskovo-Istorichna druzhina Chorna Galich». Regime to access: <http://chornagalych.org.ua/>
5. Vyskovo-Istorichniy klub «Staleviy Grifon». Regime to access: <http://steelgrifon.clanbb.ru/>
6. Zhurnal «Evropeyskoe fehtovanie: lyudi, sobyitiya, faktyi» (The magazine «European Fencing: people, events, facts»). Regime to access: <https://thefencingtimes.wordpress.com>
7. Zhurnal «Evropeyskoe fehtovanie: lyudi, sobyitiya, faktyi» (The magazine «European Fencing: people, events, facts»). Regime to access: <https://thefencingtimes.wordpress.com>
8. Mizhnarodniy Istorichniy festival Porta Temporis. Regime to access: <http://portatemporis.com/kluby-istorychnoji-rekonstruktsiji/>
9. Soyuz Molodi «Kyivska Rus». Regime to access: <http://www.souzkyivrus.com/klub-istorichnogo-fehtuvannya.html>
10. «Sribniy vovk»: Sayt klubu Istorichnoyi rekonstruktsiyi. Regime to access: <http://www.silverwolf.lviv.ua/>
11. Tovaristvo zberezheniya Istorichnoi spadschini «Galitskiy Lev». Regime to access: http://galuckiulev.ucoz.ru/index/tovaristvo_quotgalickij_levquot/0-5
12. Shkola istoricheskogo i boevogo fehtovaniya Ayna Bera. Regime to access: <http://www.bera.com.ua/about/>
13. Knight.by Garnizon Rekonstruktorov Belarusi. Regime to access: <http://knight.by/2010-10-23-21-51-41/2010-10-23-22-00-00>
14. Knight.by Garnizon Rekonstruktorov Belarusi. Regime to access: <http://knight.by/2011-03-11-21-04-47>

Гринчишин Богдан Володимирович – аспірант
Національний університет «Львівська політехніка»
Адреса: 79000, м. Львів, вул. С.Бандери, 12
E-mail: BohdanHrynchyshyn@i.ua

Hrynchyshyn Bohdan Volodymyrovych – postgraduate
National university «Lviv polytechnics»
Address: 12, S. Bandera Str., Lviv, 79000, Ukraine
E-mail: BohdanHrynchyshyn@i.ua